

Борислав Попов

АРХЕМЕТАФОРА („ОБРАТНА МЕТАФОРА“) И ОНОМАТОПЕЯ ПРИ АРХАИЧНАТА НОМИНАЦИЯ

Borislav Popov

ARCHEMETAPHOR ('REVERSE METAPHOR') AND ONOMATOPOEIA IN ARCHAIC NOMINATION

(Abstract)

The paper addresses a unique process in archaic nomination in which the original onomatopoeic property of an object gives rise to another property that motivates a second object. By way of a structural relation, it is later referred back to the first object and transforms into its underlying content. What is observed is the reverse way of nomination by a specific function – via onomatopoeic nomination reflecting a specific property (sound), an important characteristic of the object comes to be encoded in a secondary internal form shaped through ‘reverse metaphorical projection’. This is an archemetaphor established in the process of primordial creation in language.

Keywords: semantic reconstruction, archaic nomination, onomatopoeia, internal form, archemetaphor.

При семантичната реконструкция, приложена към някои древни индоевропейски означения за животни (както и към някои по-късни названия), се открива един интересен процес на номинация, осъществяван по обратен начин спрямо предполагаемия досега. Налице е необичаен и непознат за съвременните ни представи процес при архаичната номинация, в който основна роля играят ономотопеята и „обратният метафоричен пренос“.

Вътрешната форма на редица първични названия на животни, при които се е променил първоначалният код на значението по метафоричен път, вероятно притежава ономотопеичен произход (по въпроса вж. Попов 2009; Попов 2015). Напр. при индоевропейската праформа за *вълк* – ие. **ul̥kʷ-o-s* се извежда етимологично значение (вътрешна форма) ‘разкъсвач’, ‘завличащ’ (Specht 1947: 37). Индоевропейският корен **ul̥kʷ^{h1o}*- е засвидетелстван в стинд. *vṛkaḥ*, авест. *vəhrka*, гр. *λύκος*, стб. *влькъ*, лит. *vilkas*, алб. *ulk*, а неговият фонетичен вариант **ul̥pʰ^{h1}*- се открива в хет. *ulippana*,

лат. *lupus*, гот. *wulfs*. Хипотетично се приема, че и двете форми за вълк с първично значение ‘разкъсващо (плячката) животно’, т.е. ‘разкъсвач’, произлизат от индоевропейския корен **uel-* ‘разкъсвам’, ‘ранявам’, ‘убивам’ и суфиксите **-k^{[h]o-}* и **-p^{[h]l-}*, от които възникват двата варианта на основата, срещащи се в древните индоевропейски диалекти (вж. Гамкрелидзе, Иванов 1984: 492); друг подобен хипотетичен вариант с близка семантика обяснява произхода от ие. **uolk-*, **uelk-* ‘дърпам, тегля, влача’ с разширен корен (вж. Младенов 1941: 72, 89; БЕР, 1: 165, 206).

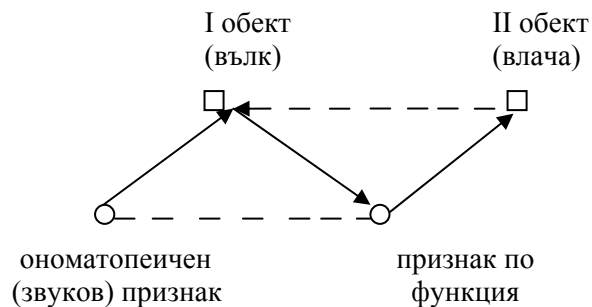
В настоящата разработка ще бъде предложена съвсем различна хипотеза, според която етимонът **u^hlk^{[h]o-}*, **u^hlp^{[h]l-}* или **u^hlk^{u-}* е възникнал в резултат на звукоподражание. Основание за това е фактът, че той съдържа в себе си звуковото съчетание от билабиален сонор и латерален сонор, т.е. *u + l*, наподобяващо вълчия вой (вж. Попов 2009: 73–74). И макар в етимологичните изследвания да се твърди, че древното индоевропейско название на вълка притежава семантиката ‘разкъсвач’ или ‘завличащ’, твърде логично е да се предположи наличието на звукоподражателен елемент в корена и обратна връзка при номинацията. В такъв случай какъв е механизъмът на такава архаична номинация? Названието бива схващано първично от древните индоевропейци със значение ‘вълк’, но вероятно от него възниква друго название със значение ‘разкъсвам’, ‘влача’, от което към първото означение вторично (чрез вторична номинация по функция) се създава мотивирана структурна обратна връзка, т.е. при първото впоследствие „се образува“ вътрешна форма със значение ‘разкъсвач; влачещ, завличащ’ за предаване на една от най-важните характеристики на вълка, който разкъсва и/или влачи плячката си.

Този интересен процес може да се опише по-конкретно по следния начин: 1. чрез определено качество на обекта (звук), изразено чрез звукоподражание, се именува самият обект; 2. по-късно от възникналото оноματοпеично название (в случая от индоевропейския архетип **u^hlk^{[h]o-}*, **u^hlp^{[h]l-}* или **u^hlk^{u-}*) се създава нова форма (ие. **uel-* със значение ‘разкъсвам’, ‘ранявам’, ‘убивам’ или **uolk*, **uelk-* със значение ‘влача, дърпам, тегля’), която е мотивирана от важен признак (функция) на обекта (начина, по който вълкът убива или носи плячката си); 3. впоследствие звукоподражателният произход на названието се забравя, а глаголната форма (която не е изключено да е заместила друга по-стара изчезнала глаголна форма със същото съдържание) получава по-широко разпространение и нейното значение постепенно започва да се реализира („да се схваща“) като вътрешна форма на старото оноματοпеично название за вълк, тъй като отразява специфична функция на обекта. Може да се предположи, че вътрешната форма ‘разкъсвач; влачещ, завличащ’ има вторичен характер поради вторична мотивация от функцията към обекта. Показателен, но пораждащ и някои въпроси, е изводът на Хр. Дейкова за българските и чешките орнитоними – тя твърди, че оноματοпеичните корени (като чисти

ономатопеи с потенциална глаголна деятелна семантика) и глаголните корени се съдържат в състава на едни и същи словообразователни модели (Дейкова 2003: 395–397).

Приложими към направения по-горе анализ са разсъжденията на Х. Паул за ролята на аперцепцията в процеса на първотворчество, при който определен звуков комплекс се отнася към някакъв комплекс от представи, но връзката между тях е без посредничеството на друг подобен комплекс от представи, свързан преди това със звуковия комплекс. Същността за другия начин на номинация при първотворчеството е причинната (мотивационната) връзка между новоназвания обект и неговото название – тя е по-рано назован обект, който в случая изпълнява функцията на промехдутьчно звено (Пауль 1990: 47–48). Ясно е, че звукоподражателната дума дава известна представа относно понятието за животното, разкривайки звуковия му облик чрез пряко отражение на съответния обект. Срв. и обяснението на А. А. Потебня относно някои ономатопеични думи, притежаващи като вътрешна форма вече не чувството, а някои от обективните признаци на означаваните от тях представи (Потебня 1913: 84–85). В. Вунт нарича такива думи „естествени звукови метафори“ (Вунт 1990: 61).

Интересното и необичайното при семантичната реконструкция, отнасяща се към означението на вълка, в сравнение с познатия ни тип номинация е, че от първоначалния ономатопеичен признак (по специфична характеристика) на номинация на първия обект се поражда друг признак (по функция), изразен чрез глаголна форма (втори обект), който посредством създадената на семантично равнище структурна връзка се връща към първия обект и се превръща в негово съдържание, т.е. в негов номинационен признак. Така наблюдаваме обратния начин на номинация по специфична функция на обекта – чрез ономатопеичната номинация, отразяваща специфичен признак (звук, издаван от животното), се стига до отразяването на важна характеристика (функция) на обекта посредством вторична („лъжлива“) вътрешна форма, създадена чрез „обратен метафоричен пренос“ („обратна метафора“), т.е. метафора с обратна посока.

Такава архаична номинация при първотворчеството, макар и да напомня метафора, не е метафора – тя съдържа в себе си зародиша и на метафората, и на метонимията, но е друг, трети вид тропа – **архетропа** или **археметафора**, от която впоследствие възникват метафората и метонимията. Археметафората създава иконична (мотивирана) връзка между форма (називанието на вълка) и съдържание (понятието за вълк), т.е. налице е мотивирана връзка между означаващо и означаемо. По този начин чрез една конкретност – имитация на звук, се означава друга конкретност – представа за обекта, а впоследствие и трета – качество (по специфична функция) на обекта. Движението от конкретност към абстрактност при такъв тип архаична номинация може да се дефинира по следния начин: *абсолютна конкретност > конкретност > относителна конкретност*.

Знакът (думата) е непосредствено мотивиран от конкретни естествени звукове, възпроизведени от съответния обект. Мотивацията на думата е обусловена: първо – от акустичното възприемане на тези звукове; второ – от определени представи за обекта, който ги възпроизвежда, и трето – от възможността те да бъдат уподобявани чрез артикулация. Мисля, че и трите фактора са били налице в архаичните времена, когато древните индоевропейци са създавали „първите термини“ за диви животни в езика си.

В разглеждания случай актуални са разсъжденията на Ю. В. Мониц, който предупреждава, че значенията на реконструирания корени имат твърде абстрактен характер, а семантиката на индоевропейските архетипове, използвана от изследователите като удобен работен ориентир, едва ли е съществувала в съзнанието на древните индоевропейци в този си вид. Затова и знакът преди да стане немотивиран е извървял дълъг път по еволюционната стълбица – хората първоначално именуvalи конкретните жизнени същности и ситуации, а впоследствие с тяхна помощ описвали и абстрактните явления и същности (Мониц 1998: 98). По-конкретни за архаичния човек същности са били някои от дивите животни, с които той се е намирал в непрекъснат досег, а като по-абстрактни са се схващали някои техни свойства и функции, някои черти на външния им облик, цветовете на окраската им и пр. (вж. Попов 2015: 80). Тогава възниква въпросът дали най-ранните означения на важните за човека диви животни са създавани по признаци на назования обект? И ако не са, то в такъв случай твърде вероятна остава хипотезата за звукоподражателния произход на някои от тях.

Налице е и още един показателен факт – при индоевропейския корен **uel-* с варианти **uolk-*, **uelk-* и значения ‘разкъсвам; ранявам; убивам’ или ‘влача, дърпам, тегля’ се проявява семантична вариативност или съвместяване на двете значения, които се намират в общо семантично поле с близост по съседство. Дали в тази праформа са вплетени две последователни действия, или едно, чиято по-обща семантика позволява да се схваща като две страни на едно по-цялостно (състоящо се от отделни сег-

менти) и по-общо действие, е трудно да се определи. Но и в двата случая става въпрос за действия, отразяващи специфична функция на вълка, а именно – начина, по който той убива и пренася плячката си. Тогава се налага изводът, че щом в тази праформа се проявяват две специфични характеристики на хищника чрез семантична вариативност или съвместяване на двете значения, то голяма е вероятността тя да произлиза от самия етимон за вълк – ие. $*\underline{u}lk^{(h)l}$ -, $*\underline{u}lp^{(h)l}$ - или $*\underline{u}lk^{u}$ -.

Могат да се представят и други подобни примери, при които чрез звукоподражанието (чийто материал са конкретните естествени звукове, възпроизвеждани от съответния обект) непосредствено се мотивира знакът (думата), а като следващ етап в номинацията същата тази дума посредством огледална структурна връзка с производна от нея дума придобива определен мотивиращ признак, т.е. терминът започва да отразява съдържанието на концепта за същия обект.

Реконструираният индоевропейски етимон за мечка $*H_{r}^{(h)k}{}^{(h)}$ - (Гамкрелидзе, Иванов 1984: 497) с варианти $*\acute{r}k\acute{p}os$, $*\acute{r}k\acute{s}os$, $*\acute{r}k\acute{t}os$ (Specht 1947: 37; Pokorny 1959: 875) води до общоиндоевропейски термин (вероятно изчезнал в славянските, германските и балтийските езици), чиито форми са отразени в различните езици по следния начин: хет. *hartagga*; санскр. $\acute{r}k\acute{s}a$ -, $\acute{r}k\acute{s}a\acute{h}$, $\acute{r}k\acute{s}as$; авест. *aršō*, *arša*-, *arəšō*; перс. *xirs*; гр. ἄρκτος; лат. *ursus*; ср. ирл. *art*; кимр. *arth*; гал. *artos*; алб. *ari*; арм. *arj* (Meillet 1921: 282 и сл.; Specht 1947: 37; Havers 1946: 34; Pokorny 1959: 875; Фасмер, 2: 589; Гамкрелидзе, Иванов 1984: 497). Индоевропейският корен $*H_{r}^{(h)k}{}^{(h)}$ -, съдържащ ларингал, вибрантен сонор, преграден консонант с придишание и преграден лабиовелар с придишание, възпроизвежда характерните за горския звяр звуци – нещо между ръмжене и хрупане (вж. Попов 2004: 9; 2009: 73). Още Фр. Шпехт обяснява семантиката на тази форма като ‘разрушител, вредител’ в релация със стинд. *rākṣas*- ‘разрушител’, авест. *raš*- ‘повреждам’ (Specht 1939: 22 и сл.), авест. *rašayeiti* ‘повреждащ’ (Specht 1947: 282). Изглежда обаче е по-вероятно индоиранските означения да са произлезли от древния индоевропейски ономатопеичен корен за мечка чрез архетропа (археметафора), чийто първоначален код представя денотата *мечка*, реализиран мотивационно чрез важна същностна звукова характеристика на животното. Оттук вторично се прекодира означаването на определен субект като *разрушител* и на определено действие като *разрушавам*, *повреждам*, като мотивацията при тази вторична номинация идва от характерна същностна черта на мечката и от специфични действия, които тя извършва.

Още два факта навеждат на мисълта, че санскр. $\acute{r}k\acute{s}a$ - ‘мечка’ е по-ранната форма, от която произлиза санскр. *rākṣas*- ‘разрушител’. Първият е, че в староиндийския език се среща корен със значение ‘разбивам, разрушавам’, чиито съответствия в други индоевропейски езици водят до обща

праформа. Това е ие. **rou-* ‘дърпам’ с разширение *-s-* ‘бързо движа, събарям’, а неин наследник е санскр. *ru-*, *rav-* ‘разбивам’, *rutás* ‘разрушен’ (вж. Младенов 1941: 564). Другият показателен факт е наличието на сонор *ř* в санскр. *řkṣa-*, докато в санскр. *rákṣas-* сонорът изчезва и на негово място се появява *ra*, т.е. соноризацията, често срещана в индоевропейския праезик (срв. и изходната праформа за мечка), тук се губи, а сричката се изгражда чрез вокализация с гласна. Така новата форма става по-лесно произносима и звуково се отдалечава от по-трудно произносимия древен оноματοпеичен корен, чиято артикулация е твърде близка до възпроизвежданите от мечката звуци. Поради липса на типични гласни индоевропейският корен **Hr̥t^[h]k^[ʰ]* е сравнително труден за артикулация.

Индоевропейската праформа за змия предлага редица въпросителни. За нейните индоевропейските названия първоначално е констатирано, че те притежават едно средно диалектно разпространение, откриващо се само в някои географски съседни езици. Като такива А. Мейе обособява три групи диалекти според формите, които са родствени само в рамките на определената група, съответно: ориенталски и елински термин (в индоирански, гръцки, арменски), термин на централния район (в латински, славянски, балтийски), западен термин (в готски, ирландски, латински) (вж. Meillet 1921: 286). Някои изследователи (Шрадер) са на мнение, че в индоевропейските езици е налице съгласуване на тези названия, докато други (Неринг) подлагат на критика споменатия възглед, визирайки съществуващите индоевропейски основни форми за *змия*; така в началото на думата при отделните езици при съгласуването на гласните се наблюдава твърде голяма разлика (вж. у Nаверс 1946: 44). Според А. Мейе не е възможна реконструкция на индоевропейска изходна праформа (Ernout-Meillet 1951: 52), а Ю. Покорни предполага, че в индоевропейските форми **ang^(h)i-* ‘змия, червей’, **eg^hi-*, **og^hi-* и **eǵhi-* има най-малко две етимологични различия, но с „кръстосано“ роднинство, чието отношение още не е ясно (Pokorny 1959: 43). Индоевропейският архетип **eǵhis* според Ф. Шпехт се открива в стинд. *áhi-*, авест. *āzi-*, гр. ἔχις, арм. *iž*, а показателно за някогашното му по-широко разпространение е производното от него название за *таралеж* (змиеядец) (Specht 1947: 39). Той е бил изместен в голяма част от индоевропейската езикова област от формата **angus-* от **angu-*, където флектират неправилни *i*-основи, срв. лат. *anguis* ‘змия’; срирл. *esc-ung* ‘змиорка’; стгорнем. *unc* ‘змия’; лит. *angis*, латв. *ūdžis*, стпрус. *angis*; прасл. **qzъ*; гр. ἔχις от **ηgui-*; арм. *auj*, *oj*; (Specht 1947: 34; Порциг 1964: 298). Т. В. Гамкрелидзе и В. В. Иванов обясняват фонетичните различия на индоевропейските форми със семантиката на думата. Според тях първичната основа **eǵ^[h]i-* е подложена на различни табуистични преобразувания с фонетичен характер, в резултат на което са получени различаващите се една от друга форми **ang^{[h]o}i-*, **og^{[h]o}i-*, означаващи *змия* и *Змей* като ритуално и митологично значими персонажи.

Етимологично съотносими една с друга са лексемите в старите индоевропейски диалекти със следните фонетични варианти: стинд. *áhi* ‘змей’, авест. *aži-* ‘змей’, гр. ὄφις ‘змия’, арм. *iž* ‘змия’ от ие. **og^{[h]o}i-*; лат. *anguis* ‘змия’, ‘змей’, срирл. *esc-ung* букв. ‘водна змия’, лит. *angis*, стпрус. *angis* струс. *ужь*, арм. *awj* ‘змия’, тох. Б *auk* ‘змей’ от ие. **ang^{[h]o}i-*; гр. ἔχις ‘змия’, ἔχιδνα ‘митологична змия’ от ие. **eǵ^[h]i-* (Гамкрелидзе, Иванов 1984: 525–526).

Най-ранният индоевропейски архетип **eǵ^[h]i-* притежава звуковото съчетание от преден широк вокал, преграден лабиовеларен консонант с придихание и преден тесен вокал, което уподобява както шума от придвижването на змията, така и звука (съскането), възпроизвеждан от нея. Затова логично е семантиката на ие. **angw(h)-i-* ‘крив, кривя; червей; змия’, с която се обяснява евентуалното начално означаване на змията като ‘нещо криво, което криви, лъкатуши’ (вж. Младенов 1941: 93–94; БЕР 1: 201), да се отнесе към ономатопеичната мотивация на праформата **eǵ^[h]i-* по аналогия между шума от придвижването и начина на придвижване (посредством извиване, кривене и лъкатушене) на влечугото (вж. Попов 2009: 74). Архетропата (археметафората), чрез която в индоевропейския праезик се е образувало по-късно (или едновременно с означението за змия) означението ‘крив, кривя’, е вторична номинация според начина на движение, чийто първичен код е ономатопеичен. Нелюбопитно съществува структурна семантична връзка между звука, възпроизвеждан от придвижването на животното и начина, по който то се придвижва, т.е. пресеченият семантичен код е движението.

Изведените от основа **ang-* (срв. ие. **anǵh-* ‘тясно’ у Pokorny 1959: 42), ие. **ang'u-* ‘тесен’ и **angu-* ‘змия, риба-змия’ са показателни за това как издълженото тяло мотивирало едно от табуистичните названия **angu-*, заместващо първоначалното име на змията (вж. Александрова 1999: 45). И ако се възприеме предположението на Гамкрелидзе и Иванов за **ang^{[h]o}i-* като резултат от табуистично фонетично преобразуване на първичната изходна форма **eǵ^[h]i-* (вж. по-горе), то тогава звуковото му съвпадане с **anǵh-* ‘тясно’, *an'gu-* ‘тесен’ може да се обясни чрез аналогия, поради което змията при тази номинация се е схващала вече като *тясна* в съответствие с една от важните характеристики на понятието за нея. Срв. и хипотезата на Шпехт (по-горе) за изместването на изходната праформа **eǵhis* от **anǵus-* в по-голяма част от индоевропейската езикова област. Дали тук са приложими и схващанията на Ж. Ж. Варбот и Л. В. Куркина за семантичната близост като определяща фонетичните трансформации и формалното сближение, както и за кръстосването в значенията вследствие на омонимично сближение (вж. Варбот, Куркина 1980: 190), или може да се потърси друго обяснение? Вероятно **anǵh-* ‘тясно’ е възникнала от по-старата звукоподражателна форма **eǵ^[h]i-* чрез вторична номинация (по представения по-горе механизъм на археметафората) според характерен признак от понятието за влечугото. Впоследствие (или едновременно с

това), поради създадената структурна семантична връзка между двете етимологично близки (или „кръстосани“) форми, с по-късното означение са започнали да именуват и змията, а когато оноματοпеичната мотивация на първото (по-ранното) постепенно е избледняла и е била забравена, значението на второто (*тясно*) е започнало „да се възприема“ като вътрешна форма на първото, тъй като е отразявало специфична характеристика на обекта.

Разглежданото явление обаче не е изолирано само в рамките на няколко случая в ранния етап от формирането на индоевропейския праезик, респективно на индоевропейските езици. Подобни примери могат да се посочат и в някои по-късни периоди на индоевропейските езици. Напр. стб. *кѡуръ* ‘петел’ (наследник на прасл. **kurь*) > бълг. остар. диал. *кур* ‘петел’ при метафоричен пренос е придобило вторичен код (значение) в западнобългарските говори ‘мъжки полов орган’, а в съвременния български език *кур* вече се схваща само като ‘*membra virile*’, докато ‘петел’ е само неговата вътрешна форма (etimологично значение). В другите славянски езици обаче не се е развила такава метафора – срв. срхр. *кѡр*, слов. остар. диал. *kur*, рус. остар. диал. *кур*, укр. диал. *кур*, чеш. *kur*, слш. *kúr*, пол. *kur*, гор. и дол. луж. *kur* – и всичките са запазили значението ‘петел’. Прасл. **kurь* ‘петел’ се приема от редица автори (А. Мейе, А. Бернекер, Ст. Младенов и др.) за звукоподражателно, (срв. *крякам*, *куркам*, *къркам*) от индоевропейска звукоподражателна основа **kau-* ‘вия, ръмжа’ с формант *-r-* (вж. БЕР, 3: 142–143; срв. и Младенов 1941: 262–263). Подобна е и ситуацията с англ. *cock* ‘петел’, ‘*membra virile*’, ‘изправям (се); вдигам (се); шръквам; вирвам’, което вероятно също е резултат от оноματοпея.

Друго по-късно българско означение за ‘птица Gallus’ – *петел*, се появява още в старобългарския език – срв. стб. *пѣтълъ* (Стоянов, Янакиев 1960: 191), *пѣтълъ* (Младенов 1941: 540), *пѣтълъ* (Никодим.) (БЕР 5: 195), като същата форма се среща в южнославянските езици и в руския език, срв. срхр. *nijètao*, *nijètла*, слов. *péteľ*, *pétla*, *petelin*, струс. *пѣтълъ*, рус. *пéтел*. То също притежава оноματοпеичен произход – наследник е на прасл. **pěťьль*, **pěťelь*, произв. от прасл. **pěti*, **paja* ‘пея; кукуригам’ (с наст. *-i-ьль*) от ие. **roi-* ‘пея’ с вероятен звукоподражателен произход (БЕР, 5: 197, 226).

Явна е връзката между българските означения *кур* и *петел* както на семантично равнище, така и в етимологичен план – по произход и двете са оноματοпеични, макар и от различни корени. Причината за метафоричния пренос *петел* > *мъжки полов орган*, наблюдаван при първата форма, се крие в символиката на птицата. В българската обредна система и в народните представи петелът олицетворява мъжкия статус в патриархалното общество, мъжката потентност, а също и полово зрелия мъж с онези части от тялото му, които изпълняват неговите възпроизводителни функции (вж.

Митология 2008: 28). В различни индоевропейски традиции петелът е символ на плодородието, на мъжкото начало и на мъжката потентност (вж. Мифы 1988: 310), което може да се обясни с неговата голяма сексуална активност.

Редица производни на междуметието *кукуру̀и̇гу* глаголни форми като бълг. *кукуру̀и̇гам*, *кукуру̀и̇гвам*, *кукуру̀и̇гна*, *кукуру̀и̇жа* и др. със значение ‘(за петел) издавам особен глас’ (срв. и подобните форми в повечето славянски езици, в някои романски езици, в немския и в новогръцкия език), както и стб. *коу̀рог̀лашѐни̇е* (Зогр., Остром. еванг.), *коу̀ро̀г̀лашѐни̇е* (Добрейшово еванг.) ‘кукуру̀игане’ (вж. БЕР, 3: 107, 108, 142), *коу̀рог̀лашѐнье* (Зогр. еванг.) прен. ‘на разсъмване, петляно време’, калка от гр. *ἀλεκτοροφωνία* (Стб Р 1999: 768), произхождат от стария ономатопеичен корен, който се открива и в прасл. **kurь* > стб. *коу̀ръ* ‘петел’. В такъв случай при последното ономатопеичният код е първичен, а самото значение ‘петел’ се оказва вторично чрез метафоричен пренос според специфичния звук, издаван от петела. Споменатите глаголни форми вероятно са по-късни звукоподражателни образувания – те не са засвидетелствани в старобългарския език, където намираме подобно означение, но образувано по друг, по-различен словообразователен модел – напр. посоченото по-горе композитно отглаголно съществително *коу̀рог̀лашѐнье*, чиято първа съставка произхожда от стб. *коу̀ръ*, респ. от стария звукоподражателен корен.

От представените семантични реконструкции, приложени към някои по-ранни и по-късни индоевропейски зооними, се вижда, че пред нас се разкрива необичаен процес в архаичната номинация, при който от първоначалния ономатопеичен признак, заложен в означението на един обект, се поражда друг признак, мотивиращ названието на втори обект, а по-късно чрез структурна връзка се връща към първия и се трансформира в негово съдържание. А разгледаният процес е показателен за това, че съвременната етимология ще трябва да преосмисли начините, по които обяснява някои от механизмите на номинация.

ЛИТЕРАТУРА

Александрова 1999: *Александрова, Р.* Мотивационни модели в славянската зоонимия. Дисертация за присъждане на научната и образователната степен „Доктор“. София.

БЕР: *Български етимологичен речник*. Т. 1 – 1971, т. 3 – 1986, т. 5 – 1999. София, Издателство на БАН.

Варбот, Куркина 1980: *Варбот, Ж. Ж., Л. В. Куркина*. Рецензия: *Etymologie // Hrsg. von R. Schmitt*. – Этимология 1978. Москва.

Вунт 1990: *Вунт, В.* К вопросу о происхождении языка. Звукоподражание и звуковые метафоры. – Във: Воронин, С. В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании (Очерки и извлечения). Ленинград, с. 58–66.

Гамкрелидзе, Иванов 1984: *Гамкрелидзе, Т. В., В. В. Иванов*. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. Тбилиси, Издательство Тбилисского университета.

Дейкова 2003: *Дейкова, Хр.* Семантична мотивация и средства за номинация при славянските названия на птиците. – В: *Studia etymologica Brunensia 1. Praha*, с. 391–401.

Митология 2008: *Митология на човешкото тяло*. Антропологичен речник. София, АИ „Проф. Марин Дринов“.

Мифы 1988: *Мифы народов мира*. Энциклопедия. Т. 2. Москва, Советская Энциклопедия.

Младенов 1941: *Младенов, Ст.* Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. София, Изд. „Христо Г. Данов“.

Монич 1998: *Монич, Ю. В.* Проблемы этимологии и семантика ритуализованных действий. – Вопросы языкознания, № 1, с. 97–120.

Пауль 1990: *Пауль, Г.* Первотворчество. – Във: Воронин, С. В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании (Очерки и извлечения). Ленинград, с. 45–58.

Попов 2004: *Попов, Б.* Типология на назоваването при древните индоевропейски термини за някои опасни и хищни животни. – Съпоставително езикознание, № 1, с. 5–23.

Попов 2009: *Попов, Б.* Реконструкция на архаичната номинация при индоевропейските названия за диви животни и ролята на оноματοпеята. – Съпоставително езикознание, № 2, с. 65–85.

Попов 2015: *Попов, Б.* Диахроническая модель языкового табу при образовании индоевропейских зоонимов. – Филологические науки, 2015, № 2, с. 74–85.

Порциг 1964: *Порциг, В.* Членение индоевропейской языковой области. Москва, Прогресс.

Потебня 1913: *Потебня, А. А.* Мысль и язык. Харьков.

Стб Р 1999: *Старобългарски речник*. Т. 1. Отг. ред. чл.-кор. проф. Д. Иванова-Мирчева. София, Изд. „Валентин Траянов“.

Стоянов, Янакиев 1960: *Стоянов, Ст., М. Янакиев*. Старобългарски език. Текстовете и речник. София, Наука и изкуство.

Фасмер 1986–1987: *Фасмер, М.* Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения чл.-корр. О. Н. Трубачева. Т. 1–4. Москва, Прогресс.

ERNOUT, A., MEILLET, A. 1951. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Paris.

MEILLET, A. 1921. Linguistique historique et linguistique générale. Paris.

HAVERS, W. 1946. Neuere Literatur zum Sprachtabu. – Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Band 223, Heft 5.

POKORNY, J. 1959. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Band I. Bern.

SPECHT, F. 1939. Sprachliches zur Urheimat der Indogermanen. – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. Begründet von A. Kuhn. Berlin – Gütersloh – Göttingen, № 66.

SPECHT, F. 1947. Der Ursprung der Indogermanischen Deklination. Göttingen.

✉ Доц. д-р Борислав Попов
Югозападен университет „Неофит Рилски“
ул. „Иван Михайлов“ № 66, 2700 Благоевград
meristaf@abv.bg

✉ Assoc. Prof. Borislav Popov, PhD
South-West University „Neophyte Rilsky“
66 Ivan Mihailov str., 2700 Blagoevgrad
meristaf@abv.bg